

Bilans – w poszukiwaniu nowej formuły na potrzeby zarządzania finansami

Ewa Walińska*

Streszczenie: *Cel* – Prezentacja bilansu jako kluczowego elementu sprawozdania finansowego oraz wskazanie jego formuły lepiej dopasowanej do potrzeb zarządzania finansami przedsiębiorstwa.

Metodologia badania – W artykule zastosowano metodę studiów literaturowych, analizę materiałów źródłowych, metodę indukcji i dedukcji.

Wynik – W wyniku rozważań przedstawionych w artykule opracowano propozycję nowej formuły bilansu, odmiennej od obecnie obowiązującej.

Oryginalność/wartość – Przedstawione rozwiązanie jest oryginalne, niewykorzystywane w praktyce, bazujące na opracowanej przez autorkę koncepcji prezentacji bilansu.

Słowa kluczowe: sprawozdanie finansowe, bilans, działalność inwestycyjna, działalność operacyjna

Wprowadzenie

Powszechnie twierdzi się, że bilans jest najtrudniejszym elementem sprawozdania finansowego i dlatego najgorzej ocenianym przez odbiorców zewnętrznych. Wciąż jednak pozostaje on fundamentem całego sprawozdania finansowego, jest niezbędny do zrozumienia funkcjonowania i oceny biznesu. Problem polega na tym, żeby go umiejętnie zaprezentować, w takiej formie, która uczyniłaby z niego bardziej użyteczne źródło informacji do podejmowania decyzji ekonomicznych.

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jaka formuła bilansu byłaby najbardziej odpowiednia w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania i finansowania działalności jednostki. Przedstawiono istotę ekonomiczną bilansu, jego obecnie obowiązującą formułę w polskim i międzynarodowym prawie bilansowym oraz kluczowe przekroje informacyjne oczekiwane przez użytkowników bilansu.

Celem artykułu jest prezentacja nowej formuły bilansu, łącznie z praktyczną ilustracją wykorzystującą dane finansowe spółki publicznej notowanej na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, w której dokonano alokacji zasobów i źródeł finansowania do poszczególnych rodzajów działalności biznesowej spółki.

* prof. dr hab. Ewa Walińska, Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości, e-mail: walinska@uni.lodz.pl.

W artykule przyjęto zmodyfikowaną koncepcję autorki dotyczącą treści i formuły bilansu opracowaną w 2008 roku. Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w artykule jest krytyczna analiza literatury przedmiotu, jak również obserwacje i doświadczenia własne wynikające z analizy rozwiązań praktycznych w zakresie sporządzania bilansu stosowanych przez największe spółki publiczne notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (WIG 30).

1. Istota ekonomiczna bilansu

Czym jest bilans? Jaka jest jego pojemność informacyjna i treść ekonomiczna? Bilans to zestawienie liczb, aktualnych jedynie na dany, konkretny dzień, liczb odzwierciedlających wartość majątku, zadłużenia i kapitału właścicieli przedsiębiorstwa. Tradycyjnie postrzegany jest jako zestawienie danych historycznych, opisujących przeszłość przedsiębiorstwa. Jednakże jego zrozumienie i uważna analiza może przynieść wiele informacji także o przyszłości – wskazuje bowiem zagrożenia, szanse i przyszłe ewentualne korzyści ekonomiczne. Powinien on pokazywać stan finansowy przedsiębiorstwa zgodnie z treścią ekonomiczną, a nie tylko z formą prawną transakcji, a także uwzględniać stan otoczenia i warunki funkcjonowania biznesu. W praktyce, o ile mamy do czynienia z przedsiębiorstwem przestrzegającym zasady „true and fair”, odzwierciedla nie tylko przeszłość, ale również teraźniejszość i przyszłość. Czy i w jakim stopniu jest to możliwe? W literaturze przedmiotu stwierdza się, że „nie da się jednak ująć na jednej fotografii (jaką jest bilans – przyp. E.W.), w dodatku wiernie, przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Obraz wydaje się być zamazany, a jego przydatność (...) osłabiona” (Doktuś 2007, s. 4). Autor powyższej opinii podkreśla trzy perspektywy bilansu, tj. historyczną, na moment bilansowy oraz prospektywną¹.

Odrębnym zagadnieniem prezentacji bilansu jest jego forma (jednostronna, dwustronna), układ (porządkowy, analityczny), a także szczegółowość. Doświadczenia praktyki ostatnich lat pokazują, iż użytkownicy, którzy muszą podejmować decyzje na podstawie sprawozdania finansowego, z jednej strony, wobec istnienia wielu dostępnych źródeł informacji, cierpią z powodu przeładowania informacjami, z drugiej jednak strony brakuje im często takich danych, których rzeczywiście potrzebują.

W przypadku bilansu kluczowa jest ogólna jego struktura. Jest ona szczególnie ważna z uwagi na fakt nasilania się w praktyce skłonności niektórych spółek do „uwalniania” bilansu od zbędnych – w ich mniemaniu – detali. Spółki starają się kłaść w swoich bilansach

¹ Autor proponuje, aby „w ramach sprawozdania finansowego sporządzić dwa bilanse. Jeden: łatwy do weryfikacji, sporządzony w oparciu o inwentarz oraz istniejące dokumenty, pełniący funkcje kontrolne i dowodowe, oraz drugi: bilans prospektywny, spełniający oczekiwania interesariuszy oczekujących spojrzenia procesowego” (Doktuś 2007, s. 4). Przedstawiony pogląd jest bliski wielu koncepcjom teoretycznym, w tym m.in. teorii uzupełniającego bilansu wielocelowego opracowanej przez E. Heinena. Proponował on niezmienny model podstawowy bilansu, który byłby uzupełniany rachunkami ubocznymi, np. w postaci retrospektywnego rachunku przepływów kapitałowych czy bilansu ruchu. Dodatkowo proponował wielokrotne bilansowanie – obok bilansu handlowego, sporządzanie takich bilansów jak: bilans podatkowy, bilans planowany (przyszłościowy), bilans dzienny (Samelak 2004, s. 47–48).

nacisk na zasadnicze elementy i zależności, a bardziej szczegółowe informacje umieszczają w notach (danych) uzupełniających. Takie podejście do sporządzania bilansu jest potencjalnie bardzo użyteczne, ponieważ dostarcza dobrze zorientowanym czytelnikom podstawowych danych liczbowych, na których należy się skoncentrować. Jednak pojawiają się także argumenty, że może ono prowadzić do „spychania” do not uzupełniających ważnych kwestii, których użytkownicy sprawozdań finansowych mogą w ogóle nie zauważyć (por. szerzej: Walińska 2009, s. 165–166).

Dla potrzeb prezentacji bilansu szczególnie istotna jest klasyfikacja zasobów i zobowiązań, która umożliwi przedstawienie uporządkowanego obrazu sytuacji finansowej. Jeśli zostały przygotowane dane i ich klasyfikacja, należy zdecydować, które informacje są istotne i powinny zostać wyeksponowane bardziej niż inne. Układ pozycji w bilansie jest ważny, zwłaszcza, że ich lista jest obszerna, a możliwości odbiorcy – ograniczone. Jest to zatem polityka i odpowiedź na pytanie – na co w pierwszej kolejności zwrócić jego uwagę².

Aktywa	Pasywa
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-bottom: 10px;"> <p style="text-align: center;"><u>Aktywa długoterminowe</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – rzeczowe – niematerialne – inne niefinansowe – aktywa finansowe </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p style="text-align: center;"><u>Aktywa krótkoterminowe</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – rzeczowe – inne niefinansowe – aktywa finansowe </div>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-bottom: 10px;"> <p style="text-align: center;"><u>Kapitał własny</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – kapitał podstawowy – kapitały pozostałe </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p style="text-align: center;"><u>Zobowiązania</u></p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-bottom: 5px;"> <p style="text-align: center;">długoterminowe</p> <ul style="list-style-type: none"> – finansowe – niefinansowe </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p style="text-align: center;">krótkoterminowe</p> <ul style="list-style-type: none"> – finansowe – niefinansowe </div> </div>

Rysunek 1. Bilans – uproszczony model prezentacji

Źródło: opracowanie własne.

Układ bilansu prezentowany jest obecnie z perspektywy podmiotu jako całości. Aktywa i zobowiązania są w nim ujmowane według szeroko rozumianego rodzaju. Rodzaj oznacza konkretną grupę aktywów i zobowiązań wyodrębnioną na podstawie danego kryterium

² Wśród wielu możliwych kryteriów prezentacji pozycji w bilansie, jedno jest szczególnie ważne, gdyż wynika z istoty bilansu i prowadzi do podziału na krótkoterminowe i długoterminowe pozycje, pozwalające na ocenę płynności (w literaturze zwane jako kryterium okres jednego roku). Kolejne kryterium klasyfikacji aktywów i zobowiązań to sposób ich wykorzystania (przeznaczenia). Jest ono co prawda bardzo subiektywne – trudno je zweryfikować i zarząd ma możliwość jego zmiany (Hendriksen, van Breda 2002, s. 466 i dalsze) – ale w warunkach globalnej gospodarki staje się bardzo pożądane przez użytkowników sprawozdań finansowych.

klasyfikacji. Jako nadrzędne kryterium przyjmuje się zwykle kryterium czasu realizacji korzyści – w przypadku aktywów (lub utraty korzyści – w przypadku zobowiązań), stąd też pierwsze dwa rodzaje aktywów/zobowiązań – aktywa i zobowiązania długoterminowe i krótkoterminowe. W ramach takich grup rodzajowych przyjmuje się kolejne kryteria klasyfikacyjne prowadzące do wyodrębnienia szczegółowej kategorii. Najczęściej stosowane to kryterium wspólne dla aktywów i zobowiązań, czyli ich natura, co prowadzi do podziału na finansowe i niefinansowe. Inne powszechnie wykorzystywane w aktywach to kryterium postaci, pod jaką występują – rzeczowe, niematerialne i pozostałe.

Reasumując, uproszczony model prezentacji obowiązujący obecnie – według różnych regulacji rachunkowości – obejmuje trzy podstawowe grupy elementów: aktywa, zobowiązania i kapitał własny. W ich ramach wyodrębnione są kategorie szczegółowe (por. rys. 1).

W każdym kraju formę bilansu określają odpowiednie regulacje rachunkowości – albo standardy, albo regulacje prawne. W Polsce jego postać określona jest w ustawie o rachunkowości.

2. Bilans według polskiego prawa bilansowego i MSSF

Bilans, zgodnie z obowiązującą w Polsce ustawą o rachunkowości, posiada formę dwustronną, obrazującą równowagę bilansową (por. tab. 1).

Jakich informacji dostarcza bilans? Prezentuje on w aktywach zasoby majątkowe podmiotu z podziałem na dwie grupy: trwałe (długoterminowe) i obrotowe (krótkoterminowe). W ramach każdej grupy obowiązuje rodzajowy przekrój aktywów – materialne (rzeczowe), niematerialne, należności, inwestycje oraz pozostałe aktywa. Bardzo istotnym kryterium klasyfikacyjnym należności jest powiązanie kapitałowe z innymi jednostkami. Zgodnie z ostatnią nowelizacją ustawy o rachunkowości (23.07.2015) należy je ujawnić w trzech grupach:

- należności z powiązanymi jednostkami,
- należności z pozostałymi jednostkami, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale³,
- należności z pozostałymi jednostkami.

W aktywach odrębnie prezentowane są inwestycje w podziale na długo- i krótkoterminowe oraz na inwestycje finansowe i niefinansowe. Ostatnia nowela ustawy o rachunkowości wprowadziła obowiązek prezentacji w aktywach dwóch dodatkowych kategorii („C. Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy” oraz „D. Udziały (akcje) własne”), co utrudnia analizę bilansu, ponieważ burzy dotychczasowy podział aktywów na

³ Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt. 37d ustawy o rachunkowości, przez zaangażowanie w kapitale rozumie się „(...) jakkolwiek udział w kapitale innej jednostki, mający charakter trwałego powiązania; trwałe powiązanie występuje zawsze w przypadku nabycia, zakupu lub pozyskania w innej formie udziału w kapitale jednostki stowarzyszonej, chyba że zbycie udziału w krótkim okresie od dnia jego nabycia, zakupu lub pozyskania w innej formie jest wysoce prawdopodobne, poprzez zawarcie umowy lub podjęcie innych aktywnych działań dotyczących zbycia”.

długo- i krótkoterminowe. Niewątpliwie obie kategorie należy przyporządkować do krótkoterminowych aktywów, co wynika z ich natury.

Tabela 1

Bilans według ustawy o rachunkowości

Bilans	
AKTYWA	PASYWA
A. Aktywa trwałe	A. Kapitał (fundusz) własny
1. Wartości niematerialne i prawne	I. Kapitał (fundusz) podstawowy
1. Koszty zakończonych prac rozwojowych	II. Kapitał (fundusz) zapasowy
2. Wartość firmy	III. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny
3. Inne wartości niematerialne i prawne	IV. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe
4. Zaliczki na wartości niematerialne i prawne	V. Zysk (strata) z lat ubiegłych
II. Rzeczowe aktywa trwałe	VI. Zysk (strata) netto
1. Środki trwałe	VII. Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)
2. Środki trwałe w budowie	B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania
3. Zaliczki na środki trwałe w budowie	I. Rezerwy na zobowiązania
III. Należności długoterminowe	1. Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego
1. Od jednostek powiązanych	2. Rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne
2. Od pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale	3. Pozostałe rezerwy
3. Od pozostałych jednostek	II. Zobowiązania długoterminowe
IV. Inwestycje długoterminowe	1. Wobec jednostek powiązanych
1. Nieruchomości	2. Wobec pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale
2. Wartości niematerialne i prawne	3. Wobec pozostałych jednostek
3. Długoterminowe aktywa finansowe	III. Zobowiązania krótkoterminowe
4. Inne inwestycje długoterminowe	1. Zobowiązania wobec jednostek powiązanych
V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	2. Zobowiązania wobec pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale
1. Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	3. Zobowiązania wobec pozostałych jednostek
2. Inne rozliczenia międzyokresowe	4. Fundusze specjalne
B. Aktywa obrotowe	IV. Rozliczenia międzyokresowe
I. Zapasy	1. Ujemna wartość firmy
1. Materiały	2. Inne rozliczenia międzyokresowe
2. Półprodukty i produkty w toku	
3. Produkty gotowe	
4. Towary	
5. Zaliczki na dostawy i usługi	
II. Należności krótkoterminowe	
1. Należności od jednostek powiązanych	
2. Należności od pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale	
3. Należności od pozostałych jednostek	
III. Inwestycje krótkoterminowe	
1. Krótkoterminowe aktywa finansowe	
2. Inne inwestycje krótkoterminowe	
IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	
C. Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy	
D. Udziały (akcje) własne	

Źródło: Ustawa (1994), załącznik nr 1.

Pasywa bilansu podzielono na dwie grupy – zgodnie z treścią ekonomiczną źródeł finansowania – kapitał własny i obcy, czyli zobowiązania. W ramach tych ostatnich przyjęto do klasyfikacji kryterium czasu ich realizacji – stąd też podział na zobowiązania długo- i krótkoterminowe. Podobnie jak w aktywach, zobowiązania handlowe należy ujawnić w trzech grupach – wobec jednostek powiązanych, pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale oraz pozostałych jednostek. W przeciwieństwie do aktywów nie wyodrębniono wyraźnie zobowiązań finansowych i niefinansowych, a jedynie przyjęto ich podział na rezerwy, pozostałe zobowiązania, rozliczenia międzyokresowe i fundusze specjalne.

Reasumując, bilans według polskiego prawa bilansowego posiada wiele niedoskonałości i niekonsekwencji, które powodują, iż należy dokonać jego przekształcenia dla celów analitycznych. Dotyczy to w szczególności:

- podziału aktywów i zobowiązań na krótko- i długoterminowe (jednoznacznego zaliczenia pewnych aktywów i zobowiązań do odpowiedniej grupy – krótko- lub długoterminowych),
- określenia poziomu inwestycji w aktywa finansowe i niefinansowe, a także poziomu zobowiązań finansowych i niefinansowych.

Przedstawione mankamenty bilansu niwelują w dużym stopniu Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej⁴, zgodnie z którymi struktura bilansu jest nieco odmienna. Po pierwsze, istnieje obowiązek jednoznacznego podziału wszystkich aktywów i zobowiązań na dwie grupy – krótko- i długoterminowe. Po drugie, należy osobno zaprezentować aktywa i zobowiązania finansowe. Po trzecie, wymagana jest odrębna prezentacja aktywów/zobowiązań z tytułu podatku dochodowego. Po czwarte, należy przedstawić – jako odrębne pozycje bilansu – należności/zobowiązania handlowe. Po piąte, odmienna jest prezentacja kapitału własnego – obejmuje on kapitał podstawowy, kapitał z aktualizacji wyceny⁵ oraz skumulowane zyski (zyski zatrzymane), w których mieści się również wynik finansowy netto danego okresu. W związku z tym, że – w przeciwieństwie do ustawy o rachunkowości – MSSF nie określają żadnego wzorca bilansu, a jedynie wymagają prezentacji w nim wybranych – określonych w MSR 1 – pozycji, aby pokazać bilans sporządzany według MSSF, wykorzystano rozwiązanie spółki publicznej notowanej na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (por. tab. 2).

Analizując strukturę bilansu na podstawie danych z tabeli 2, można wskazać jednoznacznie aktywa/zobowiązania długo- i krótkoterminowe, podobnie jak i finansowe oraz niefinansowe. Charakterystyczny dla MSSF jest wymóg ujawnienia aktywów/zobowiązań z tytułu podatku dochodowego. Dodatkowo Spółka prezentuje pozycje, które uznała za istotne dla użytkownika, np. prawo wieczystego użytkowania gruntów. Kategorią aktywów nieznaną dla polskiego prawa bilansowego są „Aktywa przeznaczone do sprzedaży”, którą spółka – pomimo niewielkiej wartości – ma obowiązek zaprezentować w bilansie.

⁴ Zwanej dalej MSSF.

⁵ Może on przybierać różne nazwy, np. kapitał z tytułu stosowania rachunkowości zabezpieczeń.

Tabela 2

Jednostkowy bilans (sprawozdanie z sytuacji finansowej) Polskiego Koncernu Naftowego Orlen Spółka Akcyjna sporządzone na dzień 31 grudnia 2009 roku (w tys. zł) – zgodny z MSSF

Pozycja	stan na 31.12.2009
AKTYWA	
Aktywa trwałe	
Rzeczowe aktywa trwałe	11 080 017
Wartości niematerialne	128 732
Prawo wieczystego użytkowania gruntów	90 209
Akcje i udziały w jednostkach powiązanych	11 333 136
Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży	32 078
Aktywa z tytułu podatku odroczonego	286 421
Długoterminowe pożyczki i należności	56 103
	23 006 696
Aktywa obrotowe	
Zapasy	7 298 656
Należności handlowe oraz pozostałe należności	4 497 790
Krótkoterminowe aktywa finansowe	127 925
Należności z tytułu podatku dochodowego	1 105
Rozliczenia międzyokresowe	109 145
Środki pieniężne	1 964 403
Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży	10 631
	14 009 655
Aktywa razem	37 016 351
PASYWA	
Kapitał własny	
Kapitał zakładowy	1 057 635
Kapitał z tytułu emisji akcji powyżej ich wartości nominalnej	1 227 253
Kapitał z tytułu stosowania rachunkowości zabezpieczeń	14 850
Zyski zatrzymane	14 833 160
Kapitał własny	17 132 898
ZOBOWIĄZANIA	
Zobowiązania długoterminowe	
Kredyty	9 971 765
Rezerwy	348 195
Pozostałe zobowiązania długoterminowe	48 742
	10 368 702
Zobowiązania krótkoterminowe	
Zobowiązania handlowe oraz pozostałe zobowiązania	8 195 604
Kredyty	547 261
Zobowiązania z tytułu podatku dochodowego	5 951
Rezerwy	471 257
Przychody przyszłych okresów	67 070
Pozostałe zobowiązania finansowe	227 608
	9 514 751
Zobowiązania razem	19 883 453
Pasywa razem	37 016 351

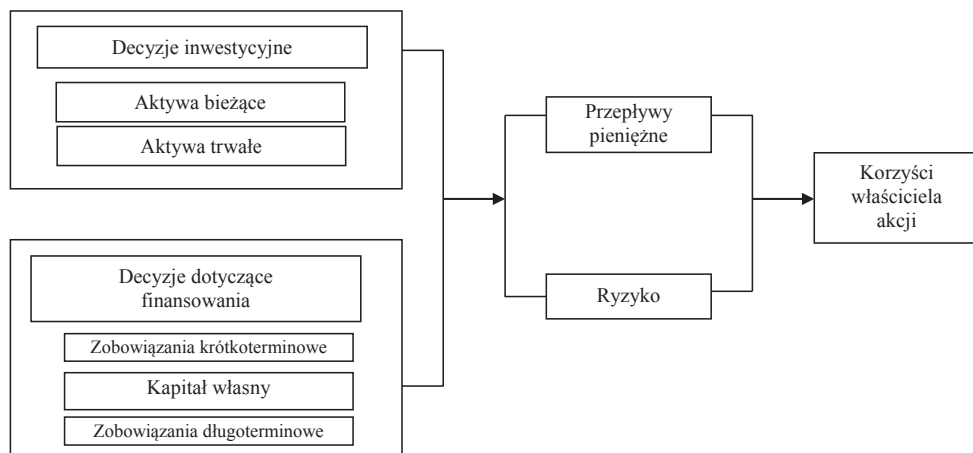
Źródło: Jednostkowe sprawozdanie..., s. 5.

Specyficzną dla MSSF kategorią bilansu jest kapitał własny – prezentowany bardzo syntetycznie. Kapitał wniesiony przez udziałowców ujęty jest w dwóch pozycjach: w wartości nominalnej (kapitał zakładowy) i w wartości nadwyżki ceny emisyjnej nad nominalną (agio). Kolejną zagregowaną kwotę stanowi wartość kategorii „Zyski zatrzymane” – obejmuje ona kapitały zapasowe, rezerwowe, wynik finansowy netto bieżącego roku. Odrębną pozycją kapitału własnego jest „Kapitał z tytułu stosowania rachunkowości zabezpieczeń”, w której ujmuje się koszty i przychody kapitałowe, czyli tzw. inne wyniki całościowe⁶ (*other comprehensive income*).

3. Bilans a kluczowe decyzje w zarządzaniu finansami – układ porządkowy czy funkcjonalny

Bilans, zważywszy na jego zakres merytoryczny, powinien pozwolić na identyfikację informacji niezbędnych w:

- ocenie płynności i zadłużenia podmiotu jako całości (ujęcie podmiotowe, całościowe, z perspektywy jednostki jako całości),
- ocenie dokonań działalności gospodarczej (rozumianej jako działalność operacyjna i działalność inwestycyjna) oraz sposobów jej finansowania (ujęcie przedmiotowe).

Rysunek 2. Istota zarządzania finansowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Gajdka, Walińska (1998), s. 26.

Takie podejście znajduje uzasadnienie w istocie zarządzania finansowego, które „w najprostszym rozumieniu koncentruje się na dwóch rodzajach decyzji dotyczących działalności

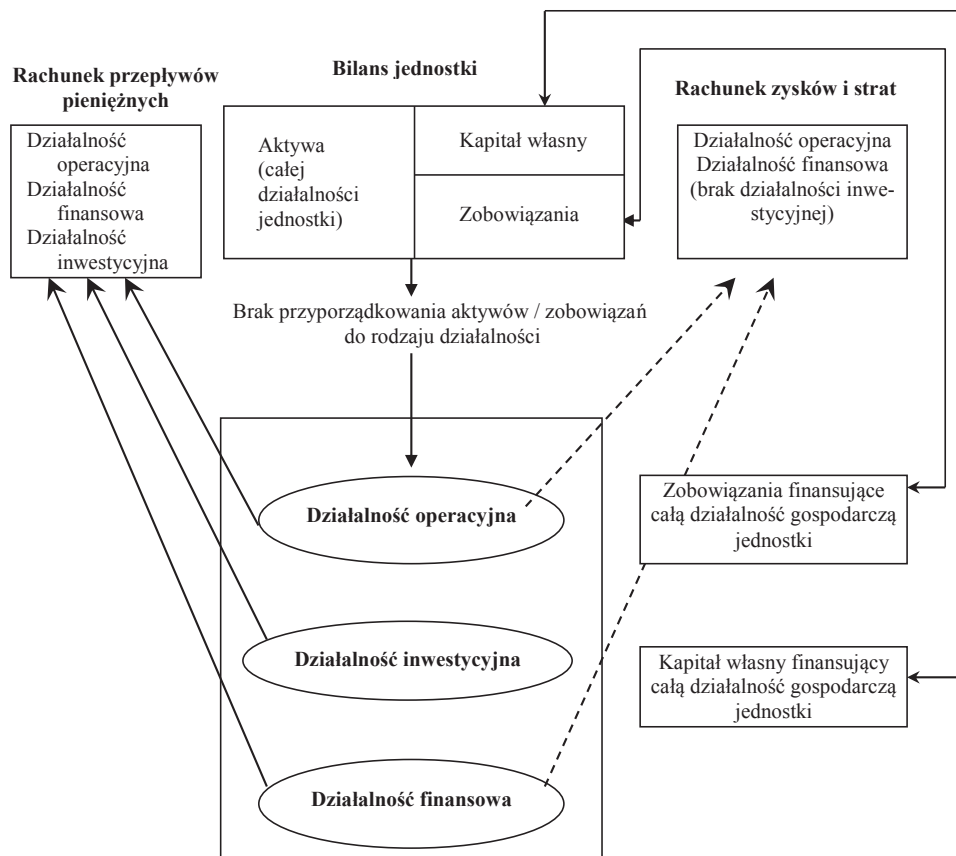
⁶ Zgodnie z MSSF spółki sporządzają rachunek wyników według koncepcji wyniku całościowego (*comprehensive income*).

gospodarczej. Pierwsza grupa to decyzje dotyczące określenia, które aktywa zakupić i w jakiej ilości, druga zaś dotyczy pozyskania środków finansowych na zakup aktywów” (Gajdka, Walińska 1998, s. 15–17). Wszystkie decyzje powinny gwarantować maksymalizację korzyści właścicieli przedsiębiorstwa (por. rys. 2).

Oczekiwania stawiane obecnie sprawozdaniom finansowym (w tym bilansowi) przez osoby zarządzające finansami spowodowane są przyjęciem nowej orientacji biznesu – wartością przedsiębiorstwa – mierzoną za pomocą przepływów pieniężnych⁷. Wzorem zmian bilansu mogą stać się rozwiązania przyjęte w rachunku przepływów pieniężnych – bo to właśnie w tym sprawozdaniu rachunkowość najbardziej zbliżyła się do rzeczywistości gospodarczej, prezentując w nim oblicze trzech rodzajów działalności podmiotu – operacyjnej, finansowej i inwestycyjnej (por. rys. 3).

Jeśli bilans – tak jak rachunek zysków i strat oraz rachunek przepływów pieniężnych – miałyby uwzględniać różne rodzaje działalności gospodarczej, to aktywa i zobowiązania powinny być przyporządkowane do działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansującej. Jakie argumenty przemawiają za takim rozwiązaniem? Po pierwsze, bilans byłby spójny z innymi sprawozdaniami finansowymi, co oznacza, że posługiwałby się takimi samymi kategoriami ekonomicznymi jak rachunek zysków i strat oraz rachunek przepływów pieniężnych. Po drugie, informacje prezentowane w bilansie powinny być zdezagregowane w sposób, który pozwoliłby prognozować przyszłe przepływy pieniężne przedsiębiorstwa, co oznacza takie grupowanie kategorii ekonomicznych, dla których przyszłe przepływy pieniężne szacowane są według różnych metod, z różnym ryzykiem i za pomocą różnych mierników. Po trzecie, bilans powinien pomagać użytkownikom w ocenie płynności i bezpieczeństwa finansowania. Informacje dotyczące płynności powinny dawać możliwość oceny przedsiębiorstwa pod kątem zaspokojenia długów w terminach ich spłaty. Informacje dotyczące bezpieczeństwa finansowania powinny pozwolić ocenić możliwości inwestycyjne przedsiębiorstwa i poziom zabezpieczenia się przed niespodziewanym zapotrzebowaniem na finansowanie. Wydaje się, że bilans byłby wówczas zgodny z dwoma rodzajami decyzji podejmowanymi przez menedżerów – decyzjami inwestycyjnymi i decyzjami o sposobie finansowania. Układ bilansu, który spełniałby powyższe wymagania, zaprezentowano w tabeli 3.

⁷ Taka orientacja nieuchronnie prowadzi do zmiany priorytetów, jeśli chodzi o sprawozdania finansowe – nie rachunek zysków i strat, a rachunek przepływów pieniężnych i bilans stają się głównymi źródłami informacji do podejmowania decyzji gospodarczych. W każdą zmianę w rachunkowości musi być zaangażowany bilans. Od niego wszystko się zaczęło, a przez długie lata „królował” – jako jedyny – w modelu sprawozdawczym. Na początku XX wieku zmieniono jego miejsce, wynosząc na piedestał rachunek zysków i strat (teoria bilansu dynamicznego). Do końca XX wieku doskonalono model dwóch sprawozdań, czego efektem stał się rachunek z całkowitych zysków, który, w ramach zasady memoriałowej, stanowi rozwinięcie rachunku zysków i strat o przepływy przychodów i kosztów kapitałowych. Od lat 80. XX wieku do tego „dualnego” modelu dołączyło trzecie sprawozdanie – na początku jako rachunek przepływów funduszowych, dziś jako rachunek przepływów pieniężnych. Wiek XXI wydaje się być zatem wiekiem „cash flow” i bilansu, tak jak wiek XX był epoką bilansu oraz rachunku zysków i strat.

Rysunek 3. Tradycyjne sprawozdania finansowe a rodzaje działalności przedsiębiorstwa

Źródło: Walińska (2009), s. 140.

W przedstawionej w tabeli 3 formule bilansu w ramach całej działalności wyodrębniono działalność operacyjną, inwestycyjną oraz działalność gospodarczą jako całość, do której są przypisane aktywa i zobowiązania, których nie można alokować do działalności operacyjnej lub inwestycyjnej. Każda z wyodrębnionych działalności może posiadać zaangażowane aktywa oraz źródła finansowania – czyli zobowiązania. Kapitał własny finansuje działalność gospodarczą jednostki i nie podlega alokacji.

Tabela 3

Bilans w układzie funkcjonalnym

Pozycje	Działalność gospodarcza przedsiębiorstwa			Razem
	Działalność operacyjna i jej finansowanie	Działalność inwestycyjna i jej finansowanie	Działalność gospodarcza jako całość i jej finansowanie	
Aktywa długoterminowe				
Aktywa rzeczowe				
Aktywa niematerialne				
Aktywa finansowe				
Aktywa podatkowe				
Pozostałe aktywa				
Aktywa krótkoterminowe				
Zapasy				
Aktywa finansowe				
Należności handlowe i o podobnym charakterze				
Aktywa podatkowe				
Pozostałe aktywa				
Środki pieniężne				
Razem aktywa (A)				
Zobowiązania długoterminowe				
Zobowiązania finansowe				
Zobowiązania podatkowe				
Pozostałe zobowiązania				
Rezerwy				
Zobowiązania krótkoterminowe				
Zobowiązania finansowe				
Zobowiązania handlowe i o podobnym charakterze				
Zobowiązania podatkowe				
Pozostałe zobowiązania				
Rezerwy				
Razem zobowiązania (B)				
Kapitał własny właścicieli				
Pozostałe kapitały własne				
Wynik finansowy netto				
Razem kapitał własny (C)				
Razem kapitał własny i zobowiązania (D)				
Razem działalności (aktywa – zobowiązania)	Razem działalność operacyjna netto (A – B)	Razem działalność inwestycyjna (A – B)	Razem działalność gospodarcza (A – D) netoo jako całość (A – B)	Razem aktywa netto całego podmiotu

Źródło: opracowanie własne na podstawie Walińska (2009), s. 189.

W proponowanej formule bilansu w ramach wyodrębnionych działalności ujawnia się aktywa i zobowiązania zgrupowane zgodnie z następującymi kryteriami:

- postać, jaką przyjmują aktywa oraz ich natura (rzeczowe, niematerialne, finansowe i pozostałe),
- natura i stopień pewności realizacji zobowiązań (zobowiązania finansowe, pozostałe, rezerwy).

Dodatkowo w ramach wydzielonych grup aktywów / zobowiązań przedstawiono odrębne pozycje szczegółowe:

- aktywa/zobowiązania podatkowe (z tytułu podatku dochodowego),
- zapasy,
- należności/zobowiązania handlowe,
- środki pieniężne.

Można zadać pytanie, na ile przedstawiona formuła jest bardziej przydatna dla użytkownika niż obecnie obowiązująca. W związku z powyższym pytaniem przedstawiono bilans Spółki Polskiego Koncernu Naftowego Orlen SA w nowej formule, czyli układzie funkcjonalnym (por. tab. 4).

Tabela 4

Bilans Polskiego Koncernu Naftowego Orlen Spółka Akcyjna sporządzony na dzień 31 grudnia 2009 roku (w tys. zł) w układzie funkcjonalnym

Pozycje	Działalność gospodarcza			Razem (podmiot jako całość)
	Działalność operacyjna i jej finansowanie	Działalność inwestycyjna i jej finansowanie	Działalność gospodarcza jako całość i jej finansowanie	
1	2	3	4	5
Aktywa długoterminowe	8 355 061	14 365 214	286 421	23 006 696
Aktywa rzeczowe*	10 080 017	1 000 000		11 080 017
Aktywa niematerialne	218 941			218 941
Aktywa finansowe		11 365 214		11 365 214
Aktywa podatkowe			286 421	286 421
Pozostałe aktywa	56 103			56 103
Aktywa krótkoterminowe	13 881 730	127 925	0	14 009 655
Zapasy	7 298 656			7 298 656
Aktywa finansowe		127 925		127 925
Należności handlowe i o podobnym charakterze	4 497 790			4 497 790
Aktywa podatkowe			1 105	1 105
Pozostałe aktywa	119 776			119 776
Środki pieniężne	1 964 403			1 964 403
Razem aktywa (A)	24 235 686	12 493 139	287 526	37 016 351
Zobowiązania długoterminowe	10 368 702	0	0	10 368 702
Zobowiązania finansowe	9 971 765			9 971 765
Zobowiązania podatkowe				0

1	2	3	4	5
Pozostałe zobowiązania	48 742			48 742
Rezerwy	348 195			348 195
Zobowiązania krótkoterminowe	9 281 192	227 608	5 951	9 514 751
Zobowiązania finansowe	547 261	227 608		774 869
Zobowiązania handlowe i o podobnym charakterze	8 195 604			8 195 604
Zobowiązania podatkowe			5 951	5 951
Pozostałe zobowiązania	67 070			67 070
Rezerwy	471 257			471 257
Razem zobowiązania (B)	19 649 894	227 608	5 951	19 883 453
Kapitał własny właścicieli			2 284 888	2 284 888
Pozostałe kapitały własne			14 850	14 850
Zyski zatrzymane, w tym:			14 833 160	14 833 160
Wynik finansowy netto			1 635 885	1 635 885
Razem kapitał własny (C)	0	0	17 132 898	17 132 898
Razem kapitał własny i zobowiązania (D)	19 649 894	227 608	17 138 849	37 016 351
Razem	Razem działalność operacyjna netto (A – B)	Razem działalność inwestycyjna (A – B)	Razem działalność gospodarcza (A – D) netto jako całość (A – B)	Razem aktywa netto całego podmiotu
	2 585 792	14 265 531	-16 851 323	17 132 898

* Aktywa rzeczowe długoterminowe w kwocie 1 000 000 tys. zł to inwestycje, a pozostała ich część służy działalności operacyjnej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Jednostkowe sprawozdanie..., s. 5.

Przedstawiona w tabeli 4 formuła bilansu daje bardzo duże możliwości analizy. Po pierwsze, umożliwia tradycyjną analizę płynności i zadłużenia, a także kapitału pracującego. Po drugie, analiza danych w poszczególnych kolumnach pozwala ustalić aktywa netto działalności operacyjnej i inwestycyjnej, odrębnie od pozostałej działalności, czyli takiej, która obejmuje aktywa i zobowiązania niealokowane do dwóch wcześniejszych. W tej działalności znalazły się głównie aktywa i zobowiązania podatkowe (z tytułu podatku dochodowego), a także źródła finansowania własne, czyli kapitał własny. Nadwyżka źródeł finansowania nad aktywami tej działalności służy finansowaniu aktywów zaangażowanych przede wszystkim w działalność inwestycyjną. Analiza danych w poziomie pokazuje zaangażowanie poszczególnych kategorii aktywów w działalność operacyjną i inwestycyjną. Przykładowo, aktywa rzeczowe długoterminowe w kwocie 1 000 000 tys. zł to inwestycje, a pozostała ich część służy działalności operacyjnej⁸.

Wdrożenie do praktyki proponowanej formuły bilansu wymaga fundamentalnych zmian w systemie rachunkowości, czyli przyporządkowania aktywów/zobowiązań do rodzajów

⁸ Z uwagi na brak informacji przyjęto założenia, iż aktywa rzeczowe w kwocie 1 000 000 tys. zł spełniają warunki określone dla inwestycji, a nie środków trwałych.

działalności. Jest to wyzwanie przede wszystkim dla zarządzających, którzy musieliby określić zasady alokacji zasobów/zobowiązań do każdego rodzaju działalności, a bardzo często podejmować w tym zakresie odpowiedzialne decyzje.

Uwagi końcowe

Reasumując, ewolucja formuły bilansu wydaje się dziś nieunikniona. Istnieje wiele koncepcji i wytycznych pod jego adresem. Dziś prawdziwym wyzwaniem nie jest jednak zwiększanie liczby pozycji bilansu, ale podkreślenie informacji ważnych i użytecznych, a także przedstawienie ich w zrozumiałej formie. Należy zauważyć, że bilans spośród wszystkich sprawozdań finansowych ma największą pojemność informacyjną, co pozwala mu na dostarczenie informacji do podejmowania decyzji inwestycyjnych i decyzji o sposobie finansowania⁹. Powinien być tak prezentowany, aby w jak największym stopniu spełniał oczekiwania zarządzania finansowego, gdyż tylko wtedy staje się użytecznym zestawieniem liczb.

Niewątpliwie prezentacja bilansu w układzie funkcjonalnym, oznaczająca alokację poszczególnych aktywów i zobowiązań do różnych rodzajów działalności jednostki, jest ogromnym wyzwaniem dla praktyki, nie tyle dla księgowych, co dla zarządzających. Nie bez powodu koncepcja przedstawiona już w 2008 roku przez IASB/FASB została odrzucona (*Discussion Paper...* 2008; *Staff Draft...* 2010). Sprzeciwili się jej przede wszystkim zarządzający, nie tyle ze względu na jej pracochłonność, co na dużo większą przejrzystość sprawozdania finansowego.

Problem z bilansem polega przede wszystkim na tym, iż jest on bardzo wszechstronnym i całościowym sprawozdaniem. Zawierać może tak wiele danych, w tak wielu przekrojach informacyjnych, iż powstaje obawa, że może stać się bardzo nieczytelny i niezrozumiały. Przykładowo, użytkownik powinien mieć świadomość, jaką przyjęto w bilansie podstawę wyceny – czy koszt historyczny, czy może wartość godziwą. Byłoby również wskazane znać skutki podatkowe takiej wyceny, czyli identyfikować przyszły podatek dochodowy (tzw. odroczony) z konkretnymi pozycjami aktywów i zobowiązań. Jak widać, spełnienie wszystkich oczekiwań staje się bardzo trudne, głównie z uwagi na prezentację aktywów i zobowiązań w różnych przekrojach informacyjnych równocześnie. Stąd też należy na początek rozstrzygnąć kwestie fundamentalne – czy bilans powinien pozostać w obecnej formule, czyli prezentować aktywa i pasywa z perspektywy jednostki jako całości, czy też powinien – tak jak inne sprawozdania finansowe – uwzględniać ich alokację do różnych rodzajów działalności jednostki? Na to pytanie nie powinien odpowiadać sporządzający

⁹ Z uwagi na specyfikę biznesu są one rozpatrywane w trzech następujących ujęciach:

- decyzje inwestycyjne rozpatrywane oddzielnie,
- decyzje o sposobie finansowania rozpatrywane oddzielnie,
- decyzje inwestycyjne i decyzje o sposobie finansowania rozpatrywane razem (decyzje dotyczące krótkoterminowych aktywów i zobowiązań) (por. Bready, Myers 1999, s. 39–40).

sprawozdania finansowe, ale jego użytkownik. To jego potrzeby powinny zdecydować o przyszłej formule bilansu, najważniejszego – z perspektywy celu działalności gospodarczej, jakim jest maksymalizacja wartości przedsiębiorstwa – sprawozdania finansowego.

Literatura

- Bready R.A., Myers S.C. (1999). *Podstawy finansów przedsiębiorstw*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Discussion Paper, Snapshot: Preliminary Views on Financial Statement presentation* (2008). October, IASB. Pobrano z: www.ifrs.org (7.04.2013).
- Doktuś W. (2009). Pomiar historyczny i perspektywny w świetle zasady wiernego obrazu. W: *Sprawozdawczość finansowa jako źródło informacji ekonomicznej*. Materiały konferencyjne. Ogólnopolska Konferencja Naukowa SKwP Oddział Okręgowy w Lublinie. Lublin.
- Gajdka J., Walińska E. (1998). *Zarządzanie Finansowe*. T. 1. Warszawa: Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce.
- Hendriksen E.S., van Breda M. (2002). *Teoria rachunkowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jednostkowe sprawozdanie finansowe Polskiego Koncernu Naftowego ORLEN Spółka Akcyjna za rok zakończony 31 grudnia 2009 roku.
- Samelak J. (2004). *Determinanty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw oraz kierunki jej dalszego rozwoju*. Poznań: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.
- Staff Draft of Exposure Draft, IFRS. Financial Statement Presentation* (2010). 1 July, IAS. Pobrano z: www.ifrs.org (7.04.2013).
- Ustawa z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości. Tekst jednolity. Dz.U. 2013, poz. 330, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23.07.2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2015, poz. 1333.
- Walińska E. (2009). *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

BALANCE SHEET – THE SEARCH FOR A NEW FORMULA FOR THE NEEDS OF FINANCIAL MANAGEMENT

Abstract: *Purpose* – Presentation of the balance sheet as a key element of the financial statements and an indication of its format best suited to the needs of the financial management of the company.

Design/methodology/approach – The article uses the method of literature studies, analysis of source materials, the method of induction and deduction.

Findings – a result of the considerations set out in the article developed a proposal for a new formula balance sheet, different from the current.

Originality/value – The original solution is not used in practice, bases implying classifications developed by the author alone.

Keywords: financial statement, balance sheet, investment activity, financing activity

Cytowanie

- Walińska E. (2016). Bilans – w poszukiwaniu nowej formuły na potrzeby zarządzania finansami. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 4 (82/1), 533–547. DOI: 10.18276/frfu.2016.4.82/1-44.